

سۇئال

جەزمەنكى ، يارىتىش ۋە بۇيرۇق قىلىش ئۇنىڭدۇر [ئەئىراف:54] دىگەن ئايەتنىڭ مەنىسى نىمە؟

تەپسىلى جاۋاب

مەدھىيە ئاللاھقا بولسۇن.

ئاللاھ ئاسمانلار ، زىمىن ھەمدە ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى ۋە ئۇلاردىكى ھەممە نەرسىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بارلىق نەرسىلەرنى ياراتتى؛ بۇ ئاسمانلارنى بىرىنى يەنە بىرىنىڭ ئۈستىدە قىلىپ، زىمىننى كەڭرى بوشلۇق قىلىپ ياراتتى؛ ئۇ نۇرلۇق پلانىتلار ۋە يۇلتۇزلارنى، مۇستەھكەم تاغلارنى، ھەر تۈرلۈك مەدەنلەرنى ۋە دەرەخلەرنى، پايدىلىق سۇلارنى، ھەرخىل ھايۋانلارنى، دائىم يىڭىلىنىپ تۇرىدىغان شامالنى، كاتتا پەرىشتىلەرنى، ئىنسانلار، جىنلار، قۇشلار، ھايۋانلار، جانسىز شەيئىلەر ۋە قۇشلارنى ياراتتى:

مانا بۇلار اللە نىڭ (ياراتقان) مەخلۇقاتلىرىدۇر، ماڭا كۆرسىتىپ بېرىڭلاركى، اللە دىن باشقا مەبۇدىلىرىڭلار زادى نېمىلەرنى ياراتتى؟ بەلكى زالىملار ئوپئوچۇق گۇمراھلىقتىدۇر. [لۇقمان: 11].

بۇ كاتتا مەخلۇقاتلار ياراتقۇچىنىڭ كاتتىلىقىنى كۆرسىتىدۇ؛ ئۇلارنىڭ زور سانى ياراتقۇچىنىڭ كۈچىنى كۆرسىتىدۇ؛ ئۇلارنىڭ رەڭ ۋە تۈرلىرى ياراتقۇچىنىڭ ئىقتىدارىنى كۆرسىتىدۇ. ئۇلار قىلغىدىغان نەرسىلەرنىڭ ۋە ئۇلارغا كىلىدىغان مەنپەئەتلەرنىڭ ھەر خىللىقى ياراتقۇچىنىڭ دانالىقىنى ، ئۇنىڭ ئۇلارنى قانداق قوغدايدىغانلىقى ۋە تىزگىنلەيدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ ياراتقۇچىنىڭ ھاياتىنى، ئۇنىڭ بىلىمىنى، كۈچ-قۇدرىتىنى ھەمدە ئۇنىڭ : **بىر اللە دىن باشقا ھېچ ئىلاھ يوقتۇر؛ اللە ھەمىشە تېرىكتۇر، ھەممىنى ئىدارە قىلىپ تۇرغۇچىدۇر؛** [كالا: 255] ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

ئۇ بولسا بارلىق نەرسىلەرنى بىلىدىغان، بارلىق نەرسىلەرگە ھۆكۈمرانلىق قىلىدىغان ھەمدە بارلىق شەيئىلەرنى ياراتقان پەرۋەردىگار بىمىزدۇر :

شۈبھىسىزكى، پەرۋەردىگار بىڭلار اللە ئاسمانلارنى ۋە زىمىننى ئالتە كۈندە (يەنى ئالتە دەۋردە) ياراتتى، ئاندىن (ئۆزىنىڭ ئۇلۇغلىقىغا لايىق رەۋىشتە) ئەرش ئۈستىدە قارار ئالدى، اللە كېچە بىلەن (يەنى كېچىنىڭ قاراڭغۇلۇقى بىلەن) كۈندۈزنى ياپىدۇ، كېچە بىلەن كۈندۈز بىر- بىرىنى قوغلىشىدۇ (يەنى داۋاملىق ئورۇن ئالمىشىپ تۇرىدۇ)؛ اللە قۇياش، ئاي ۋە يۇلتۇزلارنى اللە نىڭ ئەمرىگە بويسۇندۇرۇلغۇچى قىلىپ ياراتتى، يارىتىش ۋە ئەمىر قىلىش (يەنى كائىناتنى تەسەۋررۇپ قىلىش) راستىنلا اللەنىڭ ئىلكىدىدۇر. ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى اللە نىڭ دەرىجىسى كاتتىدۇر. [ئەئىراف : 54].

ئۇ پاكىتۇر، گۈزەل ئىسىملار ۋە يۈكسەك سۈپەتلەرگە ئىگىدۇر، ئۇ خالىغان نەرسە بولىدۇ، خالىمىغان نەرسە بولمايدۇ، ئاسمانلار ياكى زىمىندىكى ھېچ قانداق نەرسە ئۇنىڭ باشقۇرۇشى سىرتىدا ئەمەستۇر :

« اللە بىرەر شەيىنى (يارىتىشنى) ئىرادە قىلسا، ئۇنىڭغا **ۋۇجۇتقا كەل** دەيدۇ- دە، ئۇ ۋۇجۇتقا كېلىدۇ.» [ياسىن : 82].

پەرۋەردىگار بىز ھەر قانداق نەرسىگە قادىر، نىمىنى خالىسا قانداق خالىسا شۇنداق يارىتىدۇ :

اللە ھەر بىر جاندارنى سۇدىن ياراتتى، ئۇلارنىڭ بەزىسى قورسقى بىلەن ماڭىدۇ، بەزىسى ئىككى پۇت بىلەن ماڭىدۇ، بەزىسى تۆت پۇت بىلەن ماڭىدۇ، اللە خالىغان مەخلۇقاتلارنى يارىتىدۇ، اللە ھەقىقەتەن ھەر نەرسىگە قادىردۇر. [نۇر : 45].

پەرۋەردىگار بىز كۈچلۈك، ھەممىدىن غالىپتۇر :

اللە ئاسمانلارنى تۇرۇرۇكىسىز ياراتتىكى، سىلەر ئۇنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتسىلەر، يەر تەۋرەپ سىلەرنى خاتىرجەمسىز قىلمىسۇن دەپ، يەردە تاغلارنى ئورناتتى، زېمىندا تۈرلۈك جاندارلارنى تاراتتى، بۇلۇتتىن يامغۇر سۈيىنى چۈشۈرۈپ، ئۇنىڭ بىلەن زېمىندا تۈرلۈك پايىدلىق ئۆسۈملۈكلەرنى ئۆستۈردۇق. [لۇقمان : 10].

پەرۋەردىگار بىز ھەممە نەرسىنى بىلىدۇ :

اللە نىڭ ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى نەرسىلەرنى بىلىپ تۇرىدىغانلىقىنى بىلمەمسەن؟ ئۈچ ئادەم پىچىرلىشىدىكەن، اللە ئۇلارنىڭ تىنىچسىدۇر، بەش ئادەم پىچىرلىشىدىكەن، اللە ئۇلارنىڭ ئالتىنچىسىدۇر، مەيلى ئۇنىڭدىن ئاز ياكى كۆپ ئادەم پىچىرلاشسۇن، ئۇلار قەيەردە بولمىسۇن، اللە ھامان ئۇلار بىلەن بىلىدۇر، ئاندىن قىيامەت كۈنى ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرىنى اللە ئۇلارغا ئېيتىپ بېرىدۇ، اللە ھەقىقەتەن ھەممە نەرسىنى تولۇق بىلگۈچىدۇر. [مۇجادىلە : 7].

پەرۋەردىگار بىز بىزنى ۋە رىزىقلىرىمىزنى ياراتقان زاتتۇر :

ئى ئىنسانلار! اللە نىڭ سىلەرگە بەرگەن نېمىتىنى ياد ئېتىڭلار، اللە دىن باشقا سىلەرگە ئاسماندىن ۋە زېمىندىن رىزىق بېرىپ تۇرىدىغان ياراتقۇچى بارمۇ؟ اللە دىن باشقا ھېچ مەبۇد (بەرھەق) يوقتۇر، (اللە نىڭ ئىبادىتىدىن) قانداقمۇ باش تارتىسىلەر؟ [فاتىر : 3].

پەرۋەردىگار بىز ئىنچىكە، ھەممىدىن خەۋەرداردۇر :

« (لوقمان ئېيتتى) ئى ئوغۇلچىقىم! قىلمىشىڭ قىچا چاغلىق نەرسە بولۇپ، ئۇ ئۇيۇل تاشنىڭ ئىچىدە (يەنى ئەڭ مەخپىي جايدا) يا ئاسمانلارنىڭ قېتىدا ياكى زېمىننىڭ ئاستىدا بولسىمۇ، اللە ئۇنى ھازىر قىلىدۇ (ئۇنىڭ ھېسابىنى ئالىدۇ). اللە ھەقىقەتەن ئىنچىكە كۈزەتكۈچىدۇر، ھەممىدىن خەۋەرداردۇر. [لوقمان : 16].

پەرۋەردىگار بىز ھەممىنى بىلگۈچى، ھەممىگە قادىردۇر :

ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ پادىشاھلىقى اللە غا خاستۇر، اللە نېمىنى خالىسا شۇنى يارىتىدۇ، خالىغان ئادەمگە قىز پەرزەنت ئاتا قىلىدۇ، خالىغان ئادەمگە ئوغۇل پەرزەنت ئاتا قىلىدۇ (49). ياكى ئۇلارغا ئوغۇل، قىزنى ئارىلاش بېرىدۇ، خالىغان ئادەمنى تۇغماس قىلىدۇ، اللە ھەقىقەتەن ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھەممىگە قادىردۇر. [كىڭشەش : 49-50]

پەرۋەردىگار بىز - ئەڭ سېخىي، ئەڭ مېھرىباندۇر :

اللە سىلەرگە زېمىننى تۇرالغۇ، ئاسماننى بىنا قىلدى. سىلەرنى سۈرەتكە كىرگۈزدى. سۈرىتىڭلارنى چىرايلىق قىلدى. سىلەرگە (تۈرلۈك) پاك نەرسىلەرنى رىزىق قىلىپ بەردى. ئەنە شۇ اللە سىلەرنىڭ پەرۋەردىگارىڭلاردۇر، ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى اللە نىڭ بەرىكىتى بۈيۈكتۇر. [غافىر : 64].

پەرۋەردىگار بىز - ھەممىگە دانا، ھەممىنى بىلگۈچى :

الله سىلەرگە كېچىنى لىباس، ئۇيۇقۇنى (بەدىنىڭلار ئۈچۈن) راھەت قىلدى، كۈندۈزنى (تىرىكچىلىك ئۈچۈن زېمىندا) يېيىلىدىغان ۋاقىت قىلدى (47). الله رەھمىتىنى (يەنى يامغۇرنى) ياغدۇرۇش ئالدىدا شامالنى خۇش خەۋەر قىلىپ ئەۋەتتى، يامغۇر بىلەن ئۆلۈك زېمىنىنى تىرىلدۈرۈش ۋە بىز ياراتقان ھايۋانلارنى، نۇرغۇن ئىنسانلارنى سۇ بىلەن تەمىنلەش ئۈچۈن، بۇلۇتتىن پاك سۇنى چۈشۈرۈپ بەردۇق. [فۇرقان : 47-49].

پەرۋەردىگار بىز - بارلىق ئىنسانلارنى بىر جاندىن ياراتقان زاتتۇر :

ئى ئىنسانلار! سىلەرنى بىر ئىنساندىن (يەنى ئادەم ئەلەيھىسسالامدىن) ياراتقان، شۇ ئىنساندىن (يەنى ئۆز جىنسىدىن) ئۇنىڭ جۈپتىنى (يەنى ھەۋۋانى) ياراتقان ۋە ئۇلاردىن (يەنى ئادەم بىلەن ھەۋۋادىن) نۇرغۇن ئەر - ئاياللارنى ياراتقان پەرۋەردىگار بىزگە قورقۇڭلار، بىر-بىرىڭلاردىن نەرسە سورىغاندا نامى بىلەن سورىدىغان الله دىن قورقۇڭلار، سىلە - رەھىمنى ئۈزۈپ قويۇشتىن ساقلىنىڭلار، الله ھەقىقەتەن سىلەرنى (يەنى پۈتۈن ئەھۋالڭلارنى) كۆزىتىپ تۇرغۇچىدۇر. [ئاياللار : 1].

پەرۋەردىگار بىز - كۈچلۈك ، ھەممە نەرسىگە قادىردۇر :

الله ھەقىقەتەن ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى (قۇدرىتى ۋە گۈزەل ھېكمىتى بىلەن) چۈشۈپ كېتىشتىن توختىتىپ تۇرىدۇ. ئەگەر ئۇلار چۈشۈپ كەتسە، ئۇلارنى ھېچ ئەھدى توختىتىپ تۇرالمايدۇ. الله ھەقىقەتەن ھەلىمدۇر (يەنى كۇففارلار ئازابقا تېگىشلىك بولسىمۇ، ئۇلارنى جازالاشقا ئالدىراپ كەتمەيدۇ)، ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر . [فاتىر : 41].

پەرۋەردىگار بىز ھەممە نەرسىنى ياراتتى :

الله ھەممە نەرسىنى ياراتقۇچىدۇر، ھەممە نەرسىگە ھامىيدۇر (ئۇلارنى خالىغانچە تەسەۋرۇپ قىلىدۇ . [زۇمەر : 62].

پەرۋەردىگار بىز ھەممە نەرسىلەرنى ئوراپ تۇرىدۇ :

ئاسمانلاردىكى، زېمىندىكى شەيئىلەرنىڭ ھەممىسى الله نىڭدۇر (يەنى الله نىڭ مۈلكىدۇر، بەندىلىرىدۇ، مەخلۇقاتلىرىدۇر). الله ھەممە نەرسىنى ئوراپ تۇرغۇچىدۇر.

[ئاياللار : 126].

بارلىق ئىشلارنىڭ قارارى ئاللاھ تەرىپىدىن بولىدۇ :

ئىلگىرى ۋە كېيىن ھەممە ئىش الله نىڭ باشقۇرۇشىدۇر . [رىم : 4].

بارلىق ئىشلارنىڭ تىزگىنى ئاللاھنىڭ قولىدا :

ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى غەيبىنى بىلىش الله غا خاستۇر، ھەممە ئىش الله غا قايتۇرۇلىدۇ، الله غا ئىبادەت قىلغىن ۋە الله غا تەۋەككۈل قىلغىن (يەنى ھەممە ئىشىڭنى الله غا تاپشۇرغىن). پەرۋەردىگارنىڭ قىلىۋاتقان ئىشلىرىڭلاردىن غاپىل ئەمەستۇر .

[ھۇد : 123].

ئاللاھ بىزنى پەقەت ئۇنىڭغىلا ئىبادەت قىلىشقا ، پەقەت ئۇنىڭدىنلا ھۆكۈم تەلەپ قىلىشقا بۇيرىدى :

بارچە ھۆكۈملەر پەقەت الله غىلا مەنسۇپ، ئۇ سىلەرنى پەقەت ئۆزىڭلار ئىبادەت قىلىشقا بۇيرۇغان، بۇ توغرا دىندۇر. لېكىن كىشىلەرنىڭ تولىسى (بۇنى) بىلمەيدۇ .

[يۇسۇف : 40] .

ئاللاھ بىزنى ئۆزىگە ۋە ئەلچىسىگە (ئاللاھنىڭ تەرىپلىشى ۋە ئامانلىق ئۇنىڭغا بولسۇن) بويسۇنۇشقا بۇيرىدى :
سىلەرگە رەھمەت قىلىنىشى ئۈچۈن، اللە غا ۋە پەيغەمبەرگە ئىتائەت قىلىڭلار.

[ئىمران ئائىلىسى : 132] .

ئاللاھ بىزنى ياخشى ئەخلاققا بۇيرىدى ، ناچار ئەخلاقتىن توسىدى ، ئۇ دەيدۇ :

اللە ھەقىقەتەن (كىشىلەر ئارىسىدا) ئادىل بولۇشقا، (جىمى خەلققە) ياخشىلىق قىلىشقا، خىش – ئەقربالارغا سىلە – رەھىم قىلىشقا بۇيرۇيدۇ، قەبىھ (سۈڭۈز – ھەركەتلەر) دىن، يامان ئىشلاردىن ۋە زۇلۇم قىلىشتىن توسىدۇ. نەسىھەتنى قوبۇل قىلسۇن دەپ، اللە سىلەرگە پەند – نەسىھەت قىلىدۇ. [ھەسەل ھەرىسى : 90] .

ئاللاھ بىزنى ياخشىلىقلاردا ھەمكارلىشىشقا بۇيرىدۇ، بارلىق ئەسكىلىكلەردىن چەكلەيدۇ ، ئۇ دەيدۇ :
ياخشى ئىشقا ۋە تەقۋادارلىققا ياردەملىشىڭلار، گۇناھقا ۋە زۇلۇمغا ياردەملەشمەڭلار .

[داستىخان : 2] .

يارىتىش ، بۇيرۇق قىلىش ھەمدە پادىشاھلىق ئاللاھقا مەنسۇپتۇر :

ئاسمانلارنىڭ، زېمىننىڭ ۋە ئۇلاردىكى مەۋجۇداتنىڭ پادىشاھلىقى اللە غا مەنسۇپتۇر، اللە ھەر نەرسىگە قادىردۇر . [داستىخان : 120] .

بىزنىڭ يۈرەكلىرىمىز پادىشاھلىق ۋە يارىتىش باشقا بىرىگە ئەمەس ، پەقەت ئاللاھقا مەنسۇپ ئىكەنلىكىنى ئىتراپ قىلىشقا تەبىئىي مايىللىق بىلەن يارىتىلغان :

« ئېيتقىنىكى، زېمىن ۋە ئۇنىڭدىكى مەخلۇقاتلار كىمىنىڭ؟ ئەگەر سىلەر بىلسەڭلار (ماڭا بۇنى ئېيتىپ بېرىڭلار) (84). ئۇلار: اللە نىڭ» دەيدۇ. (بۇنىڭدىن) پەند – نەسىھەت ئالماسىلەر؟ (85) ئېيتقىنىكى، يەتتە ئاسماننىڭ ۋە ئۇلۇغ ئەرشنىڭ پەرۋەردىگارى كىم؟ (86) ئۇلار اللە دەيدۇ. ئېيتقىنىكى، ئۇنىڭ (ئازابىدىن) قورقماسىلەر؟ (87) ئېيتقىنىكى، ھەممە شەيئىنىڭ پادىشاھلىقى كىمىنىڭ قولىدا؟ (ئىلتىجا قىلغانلارغا) پاناھ بولالايدىغان ۋە ئۇنىڭغا قارشى ھېچ نەرسە پاناھ بولالمايدىغان كىم؟ ئەگەر سىلەر بىلسەڭلار (ماڭا بۇنى ئېيتىپ بېرىڭلار) (88). ئۇلار: اللە دەيدۇ. ئېيتقىنىكى، سىلەر قانداقمۇ قايىمۇقتۇرۇلسىلەر؟ (89). ئۇنداق ئەمەس، ئۇلارغا بىز ھەق سۈڭۈزنى ئېلىپ كەلدۇق، ئۇلار چوقۇم يالغانچىلاردۇر .» [مۇئىمىنلەر : 84–90] .

ئى ئىنسانلار جاۋاب قايتۇرمامسىلەر ؟

« (ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنىكى، ئېيتىپ بېقىڭلارچۇ، ئەگەر اللە سىلەرنىڭ قۇلىقىڭلارنى گاس، كۆزۈڭلارنى كور قىلىپ قويسا، دىللىرىڭلارنى پېچەتلىۋەتسە (يەنى سىلەرنى ھېچ نەرسىنى چۈشەنمەيدىغان قىلىپ قويسا)، ئۇلارنى اللە دىن باشقا يەنە قايسى ئىلاھ ئەسلىگە كەلتۈرەلەيدۇ؟ قارىغىنىكى، بىز (قۇدىرىتىمىزنى كۆرسىتىپ بېرىدىغان) ئايەتلىرىمىزنى قانداق بايان قىلغانمىزغا، ئەمما ئۇلار (شۇ ئايەتلەردىن) يۈز ئۆرۈيدۇ (يەنى ئىمان ئېيتمايدۇ) .» [نىئىمەتلەر : 46] .

سىلەر چۈشەنمەمسىلەر ؟

ئېيتىپ بېقىڭلارچۇ! ئەگەر اللە كېچىنى سىلەر ئۈچۈن قىيامەت كۈنىگىچە ئۇزۇن سوزىدىغان بولسا، اللە دىن بەلكە قايسى ئىلاھ

سىلەرگە يورۇقلۇق ئېلىپ كېلەلەيدۇ، سىلەر ئاڭلىمامسىلەر؟ دېگىن (71). ئېيتىپ بېقىڭلارچۇ؟ ئەگەر اللە كۈندۈزنى سىلەر ئۈچۈن قىيامەت كۈنىگىچە سوزىدىغان بولسا، اللە دىن بىلەك قايسى ئىلاھ سىلەرگە ئارام ئېلىشىڭلار ئۈچۈن كېچىنى ئېلىپ كېلەلەيدۇ؟ سىلەر كەرمەمسىلەر؟ دېگىن .»

[ھىكايىلەر : 71-72] .

ئويلىنمامسىلەر ؟

سىلەر (ئاياللارنىڭ بەچچىدىنغا تەكۈلگەن مەنىنى دەپ بېقىڭلارچۇ (58). ئۇنى سىلەر (ئىنسان قىلىپ) يارىتامسىلەر؟ ياكى بىز (ئىنسان قىلىپ) يارىتامدۇق .

[ۋاقىئە : 58-59] .

كۆرمەمسىلەر ؟

سىلەر تېرىغان زىرائەتنى دەپ بېقىڭلارچۇ (63). ئۇنى سىلەر ئۈندۈردۈڭلارمۇ ياكى بىز ئۈندۈرۈپ (دان چىقىدىغان زىرائەت قىلىپ) ئۆستۈردۈقمۇ؟. [ۋاقىئە : 63-64] .

قارىمامسىلەر ؟

سىلەر ئىچىۋاتقان سۇنى دەپ بېقىڭلارچۇ (68). ئۇنى بۇلۇتتىن سىلەر چۈشۈردۈڭلارمۇ ياكى بىز چۈشۈردۈقمۇ؟ (69). ئەگەر بىز خالىساق ئۇنى تۇزلۇق قىلىپ قوياتتۇق (پەرۋەردىگارنىڭ زور نېمەتلىرىگە) نېمىشقا شۈكۈر قىلمايسىلەر؟ (70). سىلەر ياندۇرۇۋاتقان ئوتنى دەپ بېقىڭلارچۇ (71). ئۇنىڭ دەرەخنى (يەنى مۇرخۇ، ئۇبار ناملىق بىرىنىڭ شېخىنى بىرىگە سۈركىسە ھەل تۇرۇپلا ئوت ئالىدىغان دەرەخنى) سىلەر ئۆستۈردۈڭلارمۇ ياكى بىز ئۆستۈردۈقمۇ؟ (72). ئۇنى بىز ئىبرەت ۋە يولۇچىلار پايدىلىنىدىغان نەرسە قىلدۇق (73). ئۇلۇغ پەرۋەردىگارنىڭ (مۇشكىلارنىڭ ئىپتىرائىدىن) پاك ئېتىقاد قىلغىن . [ۋاقىئە : 68-74] .

چۈشەنمەمسىلەر ؟ كىم كېچە بىلەن كۈندۈزنى ، قۇياش ، ئاي ، پىلانېتلار ۋە يۇلتۇزلارنى بويسۇندۇردى، ئۇ – بىر ئاللاھتۇر ، خۇددى ئۇ ئىيتقانداك :

اللە سىلەرگە كېچىنى ، كۈندۈزنى ، كۈننى ، ئايىنى بويسۇندۇرۇپ بەردى ، يۇلتۇزلارمۇ اللە نىڭ ئەمرى بىلەن بويسۇندۇرۇلغاندۇر؛ چۈشىنىدىغان قەۋم ئۈچۈن بۇنىڭدا نۇرغۇن دەلىللەر بار . [ھەسەل ھەرىسى : 12] .

ئاللاھ – ياراتقۇچى بولسا ، ئۇ رىزىق بەرگۈچى بولسا ، ئۇ ھەممە ئىشلارنى باشقۇرغۇچى بولسا ، ھەمدە ئۇ بارلىق نەرسىلەرنى بىلگۈچى بولسا ، ئۇنداقتا ئۇ بىردىنبىر ئىبادەت قىلىنىشقا تىگىشلىك زاتتۇر ، چۈنكى ئۇ ھەمىشە ھايات ، ھەممىدىن بىھاجەت ، ياراتقۇچى ، رىزىق بەرگۈچى ، ھەممىنى بىلگۈچى ، ھەممىدىن كۈچلۈكتۇر ، ئۇنىڭدىن باشقىسى بولسا ئاجىز ، ئىقتىدارسىز بولۇپ ، يارىتالمايدۇ ، رىزىق بىرەلمەيدۇ ، پايدا ئەكىلىش ياكى زىيان سىلىشقا كۈچى يەتمەيدۇ :

اللە سىلەر يوشۇرغان ۋە ئاشكارا قىلغاننىڭ ھەممىسىنى بىلىپ تۇرىدۇ (19). ئۇلارنىڭ اللە نى قۇيۇپ ئىبادەت قىلغانلىرى (يەنى بۇتلىرى) ھېچ شەيئىنى يارىتالمايدۇ ، بەلكى ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى يارىتىلغاندۇر (يەنى ئىنسانلار تەرىپىدىن ياسالغاندۇر) (20). ئۇلار (يەنى بۇتلار) تىرىك ئەمەس ، ئۆلۈكتۇر ، ئۇلار (چوقۇنغۇچىلىرىنىڭ) قاچان قايتا تىرىلدۈرۈلىدىغانلىقىنى ئۇقمايدۇ (21).

سىلەرنىڭ (ئىبادەت قىلىشقا لايىق) ئىلاھىڭلار بىردۇر، ئاخىرەتكە ئىشەنمەيدىغانلارنىڭ دىللىرى (اللە نىڭ بىرلىكىنى) ئىنكار قىلىدۇ، ئۇلار چوڭچىلىق قىلىپ، (ھەقىقىي قوبۇل قىلىشتىن) باش تارتقۇچىلاردۇر. .
[ھەسەلھەرسى : 19-22] .

شەيخ مۇھەممەد بىن ئىبراھىم تۇۋەيجىرىي نىڭ ئىسلام دىنىنىڭ ئاساسلىرىدىن ئىلىندى .